

5 miljoen watervogels tijdens midwintertelling 2004

Afgelopen januari vond de midwintertelling plaats onder een strakblauwe hemel. Dat was een jaar eerder wel anders. Regenpakken, beslagen kijkers en natte notitieboekjes bepaalden toen het beeld. Toch trokken destijds zo'n 1500 waarnemers erop uit om de watervogelstand vast te leggen. Samen telden ze liefst 5 miljoen watervogels. Hieronder een eerste indruk van de resultaten. Daarbij ook aandacht voor recente aantalsontwikkelingen, gebaseerd op de maandelijkse tellingen.

Kanoet. Foto: Ran Schols

Natte telling

De 38e midwintertelling van januari 2004 werd gekenmerkt door bijzonder onplezierig telweer. Overvloedige regen zorgde bij menigeen voor een nat pak en beslagen kijker; en dan moet je ook nog de resultaten enigszins leesbaar in je aantekenboekje schrijven. Wel zorgde de al langer aanhoudende regen voor hoge waterstanden, inundaties in de uiterwaarden en plas-dras situaties in het agrarisch gebied. En dat vinden watervogels juist wel prettig. Na de winters van 2001/02 en 2002/03, die beide werden gekenmerkt door een korte maar duidelijk op de midwinteraantallen effect hebbende vorstperiode, was in de winter van 2003/04 geen sprake van noemenswaardige vorst.

Mooie resultaten

Gelukking heeft niemand zich door het slechte weer laten weerhouden om erop uit te gaan. In totaal werden bijna 5 miljoen watervogels geteld, verdeeld over 118 soorten. In tabel 1 staan de talrijkere soorten (meer dan 1000 exemplaren) in vergelijking met de gemiddelde aantallen van de vijf jaar daarvoor. In tabel 2 zijn de schaarsere en zeldzamere soorten terug te vinden. De resultaten van ganzen en zwanen komen later dit jaar aan bod. Van de 42 talrijkere soorten nam meer dan de helft 10% of meer in aantal toe ten opzichte van het vijfjarig gemiddelde. Negen soorten gingen 10% of meer achteruit, de rest vertoonde weinig verschil.

De Middelse Zaaqbek liet de grootste stijging zien. Naast grotere groepen in de Zoute Delta zaten er ook zo'n 600 op het IJsselmeer. Ook voor de Zwarte Zee-eend was januari 2004 met ruim 85.000 exemplaren een opvallende uitschieter naar boven. Naast de gebruikelijke concentratie benoorden de Wadden waren er, net als in januari 2003, een kleine 5000 in de Voordelta aanwezig. Goed nieuws was er ook bij de Tafelend, waarvan er ruim 20.000 méér werden geteld dan gemiddeld. Naast de bekende gebieden als de Randmeren en het IJmeer bevonden zich opvallende aantallen in het Markiezaatsmeer en Zoommeer. Van Bonte Strandloper, Pijlstaart, Aalscholver en Kuifend werden

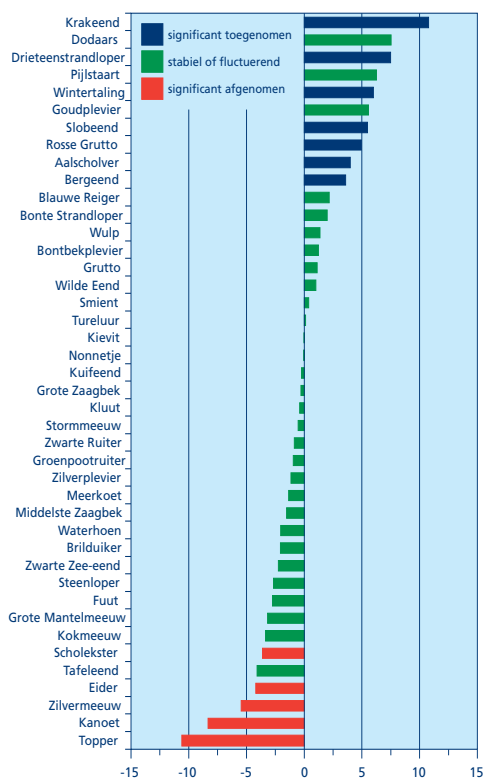
eveneens boven-gemiddelde aantallen geteld. In de categorie 'extra soorten' werden bij Strandleeuwerik (1300) en Sneeuwgors (2100) de procentueel grootste stijgingen vastgesteld (170% meer dan het vijfjarige gemiddelde).

Onder de schaarse en zeldzame soorten viel het aantal overwinterende Kleine Zilverreigers (200) en Krooneenden (161) op. Een echte uitschieter waren de 263 Kuifduikers, met concentraties in Grevelingenmeer en Oosterschelde. Daarnaast waren in het Grevelingenmeer bijna 600 Geoorde Futen aanwezig. Bij de exoten werd weer een heel scala aan soorten vastgesteld. Zorgwekkend is de toename van Rosse Stekelstaarten, tegen de achtergrond van de bedreiging die deze soort vormt voor de zeldzame Witkop-eend in Zuid-Europa.

Onder de dalers sprong de Wilde Eend eruit, waarvan er ruim 100.000 minder werden geteld dan in voorgaande jaren. Toch kan dit nog om fluctuaties gaan, aangezien de lange-termijntrend vooralsnog stabiel is. De dagen van almaar toenemende meeuwen-aantallen zijn niet meer. Over de hele linie werden kleinere aantallen vastgesteld. Dat gold zowel voor de meer in het binnenland voorkomende Kok- en Stormmeeuw als voor de kustsoorten Zilvermeeuw en Grote Mantelmeeuw. Juist bij Kok- en Stormmeeuw zou je, vanwege de vele plas-dras situaties in januari 2004, grotere aantallen hebben verwacht. Alle meeuwen nemen, over langere periode gerekend, af (figuur 1).

Trends in de laatste 10 seizoenen

Het belang van Nederland voor watervogels ligt niet alleen in de winter maar ook (en vaak juist) tijdens de voor- en najaarstrek en in de ruiperiode. Watervogeltrends worden dan ook bepaald op basis van alle maandelijkse tellingen en over alle belangrijke watervogelgebieden in Nederland. Recent is het jaarrapport met de resultaten tot en met 2002/03 van de persén gerold en onder de waarnemers verspreid. Ontwikkelingen op landelijk, regionaal en gebiedsniveau worden hierin uitgebreid besproken. Een overzicht van de landelijke aantalsontwikkelin-

Figuur 1. Trends van watervogels in Nederland. Weergegeven is de jaarlijkse aantalsverandering (%) op basis van maandelijkse tellingen berekend over de afgelopen tien seizoenen (laatste seizoen 2002/03). Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen soorten die significant zijn toegenomen (donkerblauw), significant zijn afgenomen (rood), dan wel stabiel zijn, of fluctueren (groen).

Tabel 1. Getelde aantallen in januari 2004 (voorlopige cijfers) in vergelijking met de vijf voorgaande midwintertellingen (afgerond) voor soorten met meer dan 1000 exemplaren.

Soort	2004	99-03
Dodaars	2.827	2.600
Fuut	19.228	19.000
Aalscholver	24.194	18.000
Blauwe Reiger	6.819	6.100
Bergeend	46.648	52.000
Smient	771.298	740.000
Krakeend	16.847	15.000
Wintertaling	24.415	28.000
Wilde Eend	325.562	450.000
Soepeend	10.293	12.000
Pijlstaart	25.702	18.000
Slobeend	5.118	4.200
Tafeleend	62.721	41.000
Kuifeend	195.345	150.000
Topper	51.153	54.000
Eider	134.209	110.000
Zwarte Zee-eend	85.805	53.000
Brilduiker	18.129	15.000
Nonnetje	4.820	4.200
Middelste Zaagbek	10.068	6.200
Grote Zaagbek	12.421	9.700
Waterhoen	15.832	15.000
Meerkoet	265.401	240.000
Scholekster	231.703	230.000
Kluut	1.122	1.300
Goudplevier	22.570	27.000
Zilverplevier	25.024	20.000
Kievit	60.747	54.000
Kanoet	88.481	82.000
Drieteenstrandloper	7.013	6.600
Bonte Strandloper	246.413	180.000
Rosse Grutto	43.162	41.000
Wulp	145.345	140.000
Tureluur	13.155	11.000
Steenloper	4.217	3.900
Kokmeeuw	149.843	170.000
Stormmeeuw	157.287	170.000
Zilvermeeuw	103.127	120.000
Grote Mantelmeeuw	7.298	8.700
Strandleeuwerik	1.279	470
Frater	2.325	2.000
Sneeuwgorst	2.093	770

gen in de afgelopen 10 jaar is weergegeven in figuur 1. Toenemende soorten staan bovenaan en afnemende soorten onderaan. Het gaat hierbij dus om signaleringen van recente aantalsveranderingen; lange-termijntrends vanaf de jaren zeventig geven vaak een heel ander beeld. Recent zijn stabiele of fluctuerende aantallen de regel (meer dan 70% van de soorten). Sommige van deze fluctuerende soorten beginnen overigens een toenemende (Dodaars, Pijlstaart) of afnemende tendens (Kokmeeuw, Tafeleend) te vertonen. Bij de meeste soorten is de jaarlijkse aantalsverandering gering en bedroeg ze minder dan 5%.

Aan de onderzijde van de figuur bungelen

enkele soorten waarvoor Nederland een speciale verantwoordelijkheid heeft, gezien hun betrekkelijk kleine populatie of beperkte verspreidingsgebied (Topper, Kanoet). Voor de Kanoet is een duidelijke relatie met de schelpdiervisserij in de Waddenzee aangetoond. Nu de mechanische kokkelvisserij is beëindigd, zullen tellingen in de komende jaren uitwijzen of de populatie zich herstelt. De achteruitgang van de Topper volgt op een periode van hoge aantallen aan het begin van de jaren negentig. Gaat het hier nu om een terugkeer naar een 'normale' winterpopulatie of is er meer aan de hand? Met name de interactie van de aantallen met de hoeveelheden driehoeksmosselen in het IJsselmeer en mosselen in de Waddenzee verdient nader te worden uitgezocht.

Aan de positieve kant zit al jarenlang de Krakeend en, meer recent, de Wintertaling. Deze laatste soort reageert snel op verbeterende voedselomstandigheden (ondiep water, pioniervegetaties) en profiteert mogelijk van de vele natuurontwikkelingsprojecten in het land.

Mede door de veelal kleine jaarlijkse aantalsveranderingen en het gegeven dat watervogels langlevende soorten zijn, is monitoring een kwestie van lange adem. Al vaker is gebleken dat vogels voor grote verrassingen kunnen zorgen en de beste manier om dat te documenteren is de tellingen systematisch voort te zetten.

Bedankt

De hierboven gepresenteerde resultaten maken deel uit van het watervogelmeetnet van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit meetnet is een samenwerking tussen het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling (RIZA), Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ), Vogelbescherming Nederland, Expertisecentrum Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (EC-LNV), Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en SOVON. Er zijn jaarlijks zo'n 1500 waarnemers actief om de tellingen te verzamelen. Een groot deel van de tellingen wordt uitgevoerd door vrijwilligers. Daarnaast is de inbreng van terreinbeherende instanties, provincies en instituten van groot belang. De regiocoördinatoren vervullen een cruciale rol bij het aansturen van de waarnemers en het opvragen en controleren van de gegevens.

Marc van Roومن

Tabel 2. Getelde aantallen in januari 2004 van schaarse en zeldzame soorten.

Roodkeelduiker	164	Blauwe Kiekendief	180
Parelduiker	3	Ruigpootbuizerd	22
Ijsduiker	5	Visarend	1
Roodhalsfuut	35	Smelleken	41
Kuifduiker	236	Slechtvalk	169
Geoorde Fuut	578	Waterral	101
Kuifaalscholver	8	Kraanvogel	1
Roerdomp	33	Steltkluut	1
Kleine Zilverreiger	200	Bontbekplevier	275
Grote Zilverreiger	262	Paarse Strandloper	294
Ooievaar	278	Kemphaan	451
Heilige Ibis	18	Bokje	23
Lepelaar	3	Watersnip	363
Europese Flamingo	4	Grote Grijze Snip	1
Caribische Flamingo	1	Houtsnip	28
Chileense Flamingo	35	Grutto	437
Kleine Flamingo	1	Zwarte Ruiter	173
Casarca	37	Groenpootruiter	19
Muskuseend	55	Witgat	118
Carolinaeend	6	Oeverloper	7
Mandarijneend	63	Zwartkopmeeuw	2
Chileense Smient	1	Dwergmeeuw	493
Ringtaling	1	Kleine Mantelmeeuw	530
Zomertaling	2	Pontische Meeuw	8
Krooneend	161	Geelpootmeeuw	18
Witooggeend	2	Drieteenmeeuw	26
Iseend	64	Grote Stern	9
Grote Zee-eend	427	Velduil	24
Rosse Stekelstaart	20	Ijsvogel	133
Zeearend	4	Grote Gele Kwikstaart	44
Bruine Kiekendief	44	Ijsgors	22

Digitaal watervogels doorgeven

Na een lange periode van voorbereidingen was het met de afgelopen jaartelling voor het eerst mogelijk om de maandelijkse watervogeltellingen digitaal aan SOVON door te geven. Begin februari waren op die manier al van 300 telgebieden gegevens doorgestuurd, betrekking hebbend op meer dan 650.000 watervogels.

Deze reactie is heel bemoedigend en het is duidelijk dat het digitaal doorgeven van tellingen de toekomst heeft. Naar verwachting zal de deelname snel verder toenemen. Volgend jaar hopen we hetzelfde systeem ook geschikt te hebben gemaakt voor het doorgeven van de overige midwintertelgebieden.

Teldata watervogels eerste helft van seizoen 2005/06

16 juli, 13 augustus, 17 september, 15 oktober, 12 november en 17 december.

Het gaat hier steeds om de zaterdag. De telperiode loopt zoals gebruikelijk van vrijdag tot en met maandag. Maandelijks worden alle monitoringgebieden op alle soorten watervogels geteld. In juli en augustus gaat het om een selectie van de gebieden. Van september tot en met december vinden op dezelfde data de landelijke ganzen- en zwanentellingen plaats. Op 6 augustus, 10 september en 19 november vinden integrale tellingen in de Waddenzee plaats.